

Gizella Labádi: Unkarin fennougristiikan historia.

Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 32.
Turku. 1987. 153 lap.

Magyarországon, Finnországban és Észtországban a finnugrisztikai (uralisztikai) tanszékek feladata a „többi” finnugor (uráli) nép nyelvének, irodalmának, történetének tanítása, ismertetése, tudományos művelése. Az említett három országban ugyanis a legtöbb egyetemen van egy-egy magyar, finn, észt nyelvi és ugyanannyi hazai irodalmi, valamint egy finnugor (uráli) tanszék is, amely az illető nyelven „kívüli” rokonyelvek oktatására és kutatására szolgál. Így M a g y a r o r s z á g o n a m a g y a r nyelv (irodalom, stb.) oktatása n e m a finnugor (uráli) tanszék teendői közé tartozik, de oda számít Finn- és Észtországban, valamint minden más országban is. Ha azonban a szerző a f i n n e k s z á m á r a ír meg egy magyar finnugrisztika-történetet, akkor a két szempont ötvöződik. A finnek számára ugyanis finnugrisztika minden olyan kutatás is, amely a magyar nyelvre vonatkozik. Így természetes, hogy az egész könyvben mindössze a 19–26, 39–52, 72–79, 120–138, tehát összesen 45 lapnyi az a rész, amely Magyarországon a szűkebb értelemben vett finnugrisztikához tartozik. A többi száz — tehát valamivel több, mint kétharmad rész — a magyar és a magyarországi általános nyelvészet története. Ez természetesen nem baj, mert ugyanígy volnánk, ha valaki megírná magyarul a finn uralisztika történetét. Abban is nagyobb helyet foglalna el a szorosabban vett finn nyelvi kutatások története, mint a többi (I. például Zsirai Finnugor rokonságunk című 1937-ben megjelent könyvének tudománytörténeti fejezeteit).

Labádi Gizella jó forrásokból merít, így a múlt értékelése nagyjából összhangban van a hazai átlagvéleménnyel. Természetes, hogy a jelen „történetének” megírásában inkább csak a jubiláris megemlékezésekből, saját olvasmányaiából, művek ismertetéséből és az egyetemi órákon hallottakból gyűjtheti össze ismereteit. Nagyon megnyugtató az olvasót, hogy mindenütt törekszik a teljes tárgyilagosságra. Érthető, hogy saját oktatóit ismeri legjobban, rajtuk keresztül ismerkedett meg az uralisztikával, így oktatóinak tanárait is részletesen ismerteti.

Célját elérte: röviden, olvasmányos formában írja meg finnül a magyarországi és a szomszédos országokban magyarul művelt anyanyelvi, általános és finnugor nyelvészet történetét.

Noha az előbb leírtak kimerítik ismertetésem lényegét, néhány részletkérdésben kiegészítem, esetleg kiigazítom megállapításait. Lehet, hogy ez a rész lesz a hosszabb, de egy tudománytörténeti összefoglaló igazán akkor jó, ha gondolatot is ébreszt. Elkerülhetetlen, hogy egy-egy „*pieni tili*” kimaradjon a felsorolásból, főleg olyanok közül, akiknek életkörülményei nem engedték meg, hogy a tudomány terén kibontakoztathassák tehetségüket.

Részletmegjegyzéseim a lapszámok sorrendjében: A Nyelvtudományi Közlemények a Magyar Nyelvészet folytatása (2). — A kettős tagadás a magyarban nem hangsúlyos állítás, hanem tagadás marad (16): *Senkit sem* láttam. — Geleji Katona a latint tekintette mintának (17). Ezért számnévi jelzős főnévhez többes jelet javasol. Így ő is hozzájárult a latinos *Mindenszentek, három királyok* és *tizenkét apostolok* kifejezések fönmaradásához. A *zs* betűjel első használatát a 17. lapon Komáromi Csapkés Györgynek, a 18.-on pedig Tsétsinek tulajdonítja.

Sajnovics hazai fogadtatását teljesen negatívnak tünteti föl (23), holott Dugonics Etelkája és Etelka Karjelben című regényei, Kölcsey érdeklődése a lappok iránt és még számos korabeli értelmiségi véleménye azt mutatja, hogy nemcsak pártolói voltak, hanem Gyarmathi Sámuel személyében folytatója is akadt munkájának. Erről Éder Zoltánnak jelent meg egy kisebb írása. — II. József 1780–90 közt volt magyar király, noha már 1765-től társuralkodó volt Mária Terézia mellett (28). Rendeleteket azonban csak 1780-tól kezdve adhatott ki. Martinovics kivégzése pedig már Ferenc király idejére esik. — Az *y*-os névírás nem volt nemesi privilégium (30). A Rákóczi, Teleki, Gyarmathi írásmód

általános a két arisztokrata és a kismemesi családban. Számos Karsay, Szalay, Posgay stb. nevet találunk viszont jobbágyösszeírásokban. Révain kívül Jókairól is tudjuk, hogy szándékosan — demokratizmusból — írta *i*-vel a nevét. — A nyílt és a zárt *e* jelentésmegkülönböztető szerepében Verseglynek volt igaza (33). Kazinczyék nyelvjárásában nem volt két fonéma, ezért nem volt fülük hozzá. — A *bék* és *gyilk* nem köznyelvi szó (34).

Két nyelvjárás megkülönbözteti a nyílt és zárt hosszú *e* hangot. A középső palócban (egy elég kis területen) van *é* és *ē*, északkeleten pedig *ie* és *ei* diftongus (43). — Hogy Horger Antal nem ismerte még föl József Attilában a nagy költőt, erre finn párhuzam is akad: August Ahlqvist és Aleksis Kivi (81).

Mészöly valóban kitűnő előadó és pompás stílusú író volt. Nem csoda, hogy tanítványai szerették, tisztelték. A szerző szép, lírai szavakkal szól egykori tanáráról: „... Näin ollen kannatanee lukea hänen te oksiaan, koska same tinsieleiden lauseiden sannottava on ihasuttavaa myös uusien suuntausten kannalta” (88). Ugyane lap alján a „vapautus” szó elmaradhatott volna, hiszen a 89. lapon írottak nem erősítik meg. — Igaz, hogy a marizmus nem gyökerezhetett meg Magyarországon, de a bénító, fagyos légkör évekig nyomasztotta a magyar nyelvtudományt (89). — Redukált magánhangzót csak egyes nyelvjárásokban és csak kétnyíltszótagos helyzetben észleltem (90). — A gépi fordításra az USA és a Szovjetunió évekig milliárdokat költött sovány eredménnyel, mert amit a gép le tud fordítani, azt nem is érdemes. A gép csak a matematikai logika alapján tud „gondolkozni”, a nyelv pedig emberi és társadalmi vívmány. (92). — Bárczi Gézát elrabolja Debrecentől és Szegedre helyezi (102). — A TESz. szerkesztője Benkő Loránd (106).

A Tárkein tehtävä számos ötletet ad az arra rászorulóknak. A szerző nem írja meg, ő melyik mellett dönt (106–9). Kniezsa a *zs* hang kialakulását elsősorban a szóvégi és szóbeljei magánhangzók kiesésével és az így keletkezett zöngés asszimilációval magyarázza (MNy. 29: 156–7) szerintem helyesen (vö. Kálmán: MNy. 61: 393) (109). — Az OrmSz. és a SzegSz. a teljes szókinccset akarja közölni egy kisebb tájegységben, a Felsőöri Tájszótár pedig címe szerint is csak a tájszavakkal foglalkozik (111). — A nyelvművelő laikusok egy része szerint az „írást követő” kiejtés a „helyes”, és így a betűjejtést terjesztik (112).

Megtisztel a szerző azzal, hogy ilyen terjedelemben és ilyen jó indulattal ír munkásságomról a Zsirai óta első magyar finnugrisztika-történetben. (126–8). Nem tudom, kit tart elődömnék. Pápay József, Csűry Bálint és Bárczi Géza idejében a finnugrisztika a magyar nyelvészeti tanszék feladatai közé tartozott Debrecenben. 1952-ben nevezte ki a miniszter Papp Istvánt a magyar, engem pedig az újonnan létesült finnugor tanszék vezetőjének. A VNGy. III/2 és IV/2 bevezető tanulmányait én írtam. A Leszállt a medve az égből című gyűjteményben — szerény mértékben ugyan — de a fordítók közt is szerepelek. Észből számos novellát, két regényt és néhány verset fordítottam. Legfontosabb magyar hangtani dolgozatomnak a következőt tartom: A magyar mássalhangzórendszer kialakulása MNy. 61: 385–98).

Igaz, hogy mindenkit magyon nehéz volna megemlíteni, aki a magyar nyelvterületen magyar, általános vagy akár csak szorosan vett finnugor nyelvtudománnyal foglalkozott, de talán a következőket lehetett volna akár csak név szerint megemlíteni: Éder Zoltán, Elekfi László, Horváth Károly, Lavotha Ödön és Schmidt Éva. Tudom, hogy egyesek esetleg más neveket (is) említenének, mások pedig a könyvben található neveket is soknak találják.

Szabó T. Attila minden munkája ilyen név alatt jelent meg (141). — Szabó T. Attila kisebb tanulmányait hat kötetben adták ki (142). Jugoszláviában számos magyar regionális nyelvatlaszt és helynévgyűjtést jelentettek meg (143). — Noha Kázmér Miklós éveket töltött Pozsonyban vendégtanárként, számos jó névtani tanulmány Budapesthez köti, ahol évtizedekig az ELTE magyar tanszékén volt docens (143).

Még két kisebb általános megjegyzés: 1. Mivel számos tudós neve többször és több helyen fordul elő, nagyon hasznos lett volna egy névmutató. — 2. Nagyon valószínű, hogy a könyvecskét majd olyanok forgatják Finnországban, akik magyarul is tudnak valamilyen fokon. Mégis bizonyára jó lett volna a magyar könyvcímeket a szövegben finn fordítással is kiegészíteni.

Labádi Gizella derekas munkát végzett. Hozzáértéssel és tapintattal írta meg ezt a széleskörű tájékozottságot kívánó, részben úttörő összefoglalást. Mértékletes, hű képet nyújt a magyar nyelvtudomány történetéről. További kisebb kiegészítések, helyreigazítások lehetségesek, de egészében hasznos, jó könyv. Stílusa is élvezetes, még egy aforizmára is futja: „joskus voi lahjakkaan ihmisen virheistä oppia enemmän kuin keskinkertaisen oikeisen toteutumista” [Néha egy tehetséges ember hibáiból többet lehet tanulni, mint egy közepes képességűnek helyes megállapításából].

KÁLMÁN BÉLA